

зробивши наші східноєвропейські терени назавжди “проклятими” територіями. <...> Замість бути вірним власній формулі й бачити якнайбільше розмаїття в європейському континенті, Кундера розбив його на дві бінарні частини: гуманістичний Захід та демонічний Схід, який украв [центральноєвропейську] частину Заходу».

Було б перебільшенням убачати в Кундеріному есенціалізмі й ексклюзивізмі причину сьогоднішньої погорди й байдужості його співвітчизників та сусідів до всього, що діється далі на схід від Праги, Любляни, Будапешта чи Братислави. Ті його есенціалізм і ексклюзивізм – не причина, а радше наслідок – відбиття місцевої ментальності, культурних моделей, етнічних стереотипів. Кундера не витворив цю місцеву зверхність до «сходу», він лише прийняв її як належне, навіть не намагаючись проблематизувати й деконструювати.

У лютому 2014-го, в останні дні Євромайдану, до мене зателефонувала молода журналістка із Праги з проханням прокоментувати події в Києві. Її перше запитання було під багатьма оглядами показовим: «Як по-Вашому, те, що відбувається в Україні, – революція чи путч?»

Я був ошелешений. Не те щоб запитання було геть безглуздим. Але сам факт, що журналістка провідного чеського видання після трьох місяців драматичних подій у сусідній країні так і не склала собі певної думки про те, що ж насправді там відбувається, вганяв мене в депресію. І, на жаль, та панійка не була винятком. Десятки журналістів по цілій Європі тупо тиражували накинутий із Москви наратив. Відмивали кремлівську брехню через добropорядні ліберальні видання. Достоту як брудні путінські гроші – через західні банки. І хоч би що я їм відповів, я не вирвуся з накинутої мені інформаційної матриці. Я вестиму дурнувати дебати за кремлівським сценарієм, єдина мета яких – скаламутити воду й відвернути увагу від справді серйозних проблем і важливих

подій. Від російських танків і найманців, від збитого малайського літака, від загарбаного Криму, від репресованих кримських татар, від десяти тисяч убитих українців, від двох мільйонів біженців. Хто контролює дискурс, контролює все.

На подібні запитання можна відповідати лише запитаннями.

«А що було там у вас, у Празі, в 1989-му?»

Моя співрозмовниця явно не сподівалася такого зіставлення. Такого нахабства. Бо й справді, як можна порівнювати їхню прекрасну, славетну, оспівану у віршах і прозі Оксамитову революцію в серці Європи з диким фашистським путчем десь на варварській околиці цивілізованого світу?!..

«То була Революція! – вигукнула вона голосом ображеної дитини. – Оксамитна революція!»

«А якби на той час у Кремлі був не Горбачов, а Путін?»

«То була революція, – повторила вона замість відповіді. – То була революція!..»

По чотирьох роках я подолав свою тогочасну пригніченість і зайняв примирливішу позицію. Почасти тому, що помітив і у своїх співвітчизників той самий гріх зверхності й байдужості до інших, який так засмутив мене в спадкоємців Кундери. А почасти – і це, мабуть, важливіше – я помітив, що Центральна Європа – і Європа загалом, як «культура і доля», в термінах того ж Кундери, – опинилася знов під загрозою. Ця загроза походить (поки що) меншою мірою від Росії, зате куди більше від власного недомства, егоїзму, провінційності та від надмірної концентрації всіх цих рис у місцевих всенародно обраних політиках.

Тож я маю, сказати б, особисту причину залишатися й далі з чехами і словаками, із поляками й угорцями – принаймні з тими, котрі протистоять окресленим вище загрозам, – заради уявної «Європи» Кундери, Гавела, Мілоша. І тої сотні, ба, вже кількох тисяч українців, що загинули, зокрема, і за неї.

Григорій Титаренко

«ЛЮБОВ ДО ІСТИНИ» В ПОЛТАВІ

Масонство в Україні з’явилося понад 250 років тому і було спричинене західними впливами та місцевими суспільними процесами.

Григорій Орлик, син Пилипа Орлика, приєднався до масонського руху в Парижі, а 1734 року вирушив у ризиковану подорож до Лівобережної України для переговорів з козаками про боротьбу проти Росії за незалежність України. Про це стало відомо в Петербурзі.

Для захоплення Орлика спорядили спеціальний загін московської армії, але ним командував масон, царський генерал, шотландець Джеймс Кейт, який і врятував гетьманіча Орлика від долі Войнаровського. Слід, мабуть, розуміти й те, що шотландець усвідомлював спорідненість долі своєї батьківщини та України.

Першу в Україні масонську ложу «Лицар Сходу» започаткували в Галичині 1747 року.

У Києві ложу «Безсмертя» організували російські офіцери 1784 року.

Та нас найбільше цікавить полтавська ложа «Любов до істини», адже її історія доволі унікальна й до сьогодні не зовсім вивчена, хоч про цю організацію писали С. Єфремов, а раніше І. Павловський та багато інших.

Наша стаття не претендує на відкриття якихось нових фактів, а є лише намаганням систематизувати багато інформації з різних джерел для переконливої доказової бази щодо проукраїнського спрямування полтавської ложі «Любов до істини».

Відкрив ложу 30 квітня 1818 року Михайло Новіков – племінник відомого масона, письменника-просвітителя з Петербурга Миколи Новікова. Полтавська ложа, за твердженням І. Павловського, примикала до петербурзької ложі «Союз Астрей», яка була підвідомчою міністерству поліції. Проіснувала полтавська ложа менше року. Її заборонили 12 березня 1819 року спеціальним царським указом.

Цікаво, чим так налякала вона імперію, адже інші ложі в Росії заборонили офіційно 1 серпня 1822 року.

Новіков у Полтаву приїхав з Петербурга весною 1816 року разом із князем Репніним. Князь узяв його до себе секретарем у канцелярію. Про нього читаємо в Павловського: «М. Н. Новиков, надворний советник, умница и декабрист, которого, если бы не умер, постигла бы участь Пестеля и других несчастных».

До слова, князя Репніна вважали українським симпатиком і Єфремов, і Павловський. Він дуже любив український театр, а І. Котляревського навіть призначив директором Полтавського театру. Під час правління князя Репніна в Полтаві з незмінним успіхом ішли п'єси «Москаль-чарівник» і «Наталка Полтавка» Котляревського. Саме Репнін 1818 року запросив до Полтави трупу актора М. Щепкіна й організував його викуп із кріпацтва. Серед полтавських краснавиць існує думка, що й сам генерал-губернатор Микола Репнін-Волконський належав до масонської ложі, хоч документальних підтверджень цьому не знайдено. Можливо, тут виникла плутанина, і полтавського генерал-губернатора Репніна-Волконського плутають із його дідом Миколою Васильовичем Репніним, який справді належав до кількох петербурзьких масонських лож і навіть переписувався із французьким адептом масонства Сен-Мартеном. Полтавська сім'я Репніних опікувалася освітою й мала безпосередній стосунок до відкриття в Полтаві Інституту шляхетних дівчат. До слова, Микола Григорович був одружений з онучкою Гетьмана України Кирила Розумовського. Чи не з цієї причини недоброзичливці поширювали чутки про його українофільство й сепаратизм і навіть називали Репніна-Волконського «другим Мазепою».

У ті часи Лівобережна Україна була центром національного відродження, і здійснювалося воно, тільки на перший погляд, суто літературно-мистецьким шляхом. Академік С. Єфремов спочатку стверджував, «що масонство на Україні менш усього можна звати масонством українським, – менш усього, бо воно не відбивало на собі національної людності...», але згодом він свою позицію переглянув.

Щоб наблизитися до істини, треба проаналізувати, кого запрошував М. Новіков до новоствореної організації. Полтавська ложа об'єднувала 21 особу. Це були непересічні особистості й головні українофіли: С. Кочубей, Капністи, В. Тарновський, В. Лукашевич, І. Бібіков, С. Война, В. Григорович, І. Котляревський та ін.

Зокрема, В. В. Капніст, відомий своїми творами «Ода на рабство» і «Ябеда», був великим патріотом України і самостійником, навіть вів переговори про це з європейськими державами.

«Витія» (оратор) ложі, зачинатель нової української літератури Іван Котляревський, за С. Єфремовим, – безумовний послідовник і учень Григорія Сковороди, а Сковороду дехто з дослідників кваліфікує як масона, хоч і документальних свідчень про це нема. А чутки множаться тому, що багато учнів і друзів полтавського «перворозума» належали до масонських лож. Самому ж філософу імпонували просвітницькі та благодійницькі ідеї масонів, але він жартував, що їх можна сповідувати, і не належачи до ложі. Натомість Котляревський був послідовно вірний масонській ідеології до кінця свого життя. Відомо, що він дав волю своїм кріпакам, поділив власну землю між друзями, а її мав близько 100 гектарів.

В. Тарновський добре відомий, як прихильник відновлення козацького устрою в Україні, противник кріпацтва, зберігач національних культурних цінностей, пропагандист і обстоювач розвитку українського письменства.

С. Кочубея також уважають культурним подвижником, адже, маючи порівняно скромні статки, він виділяв значні кошти на сирітські притулки й мало-забезпечені гімназії.

Цікава постать В. Лукашевича – переяславського маршалка (предводителя дворянства), який активно підтримував освітні заклади, фінансував бібліотеки. Він належав одразу до двох лож: полтавської «Любов до істини» і київської «Об'єднаних слов'ян». Відомо, що на основі київської ложі невдовзі постало Кирило-Мефодіївське братство. Складається враження, що Лукашевич перебував у центрі національно-визвольних подій, був зв'язковою ланкою між таємними організаціями українськими, польськими та російськими.

Принагідно згадаємо Тимка Падуру, який, хоч і не належав до полтавської ложі, але, за твердженням С. Єфремова, мав чи шукав зв'язки з І. Котляревським. Сучасний дослідник українського масонства В. Савченко стверджує, що Падура намагався налагодити контакти між київською та полтавською лжками. Падура – це поляк з українським корінням (його пращури колись переїхали з України до Польщі), поет, музикант, захоплений козаччиною, героїчною історією України. Українські вірші писав латиницею, а його пісня «Гей, соколи» широко відома і в сучасній Україні, так само охоче співають її поляки і білоруси своїми мовами. Уважають, що саме через Падуру декабристи зблизилися з українським рухом: Падура першим на «слов'янському з'їзді» декабристів у Василькові заявив про права українського народу на автономію, а себе оголосив представником українського народу. Існує навіть думка про те, що агітатор Падура спонукав К. Рилеєва написати українофільські поеми «Войнаровський» і «Наливайко».

Український письменник, історик і фольклорист Микола Маркевич так писав Рилеєву: «З тих пір, як я бачу світ, я жив у Малоросії і, на щастя, тільки на три роки залишав її заради Петербурга: добродушність народу, клімат, живописне місцезнаходження змушують любити її кожну людину; того ж, хто родився в ній, змушують любити її думка, що вона є його благословенною Батьківщиною, і звиклість до неї. Тому не можу я холоднокровно читати “Войнаровського” і “Наливайка”. Прийміть мою і всіх знайомих мені співвітчизників вдячність, якнайдостойніший і якнайшляхетніший Кіндратію Федоровичу. Будьте певні, що вдячність наша щира, що ми всією душею відчуваємо ціну трудів Ваших, які Вас і пращурів Ваших прославляють...»

Більше світла на українофільські настрої полтавської ложі, а відтак інтерес до неї царських сатрапів проливають матеріали слідства у справі декабристів. Одразу, як тільки в січні 1826 року розпочалося розслідування, пригадали полтавську масонську ложу «Любов до істини», яку закрили ще сімома роками раніше. Провели обшуки в колишніх її членів, вилучили папери, зокрема й уже покійного організатора ложі М. Новікова.

На перший погляд, слідчих цікавили винятково зв'язки полтавських масонів із декабристами, але простежити їх можна було хіба що в Новікова й Лукашевича, які насправді мали такі контакти. Однак царській владі йшлося, по суті, про «малоросійську таємну організацію», тож і під слідство потрапили всі полтавські масони.

До прикладу, декабрист С. Волконський свідчив, нібито чув від підполковника Хотінцева, що тому пропонував вступити до таємного малоросійського товариства полтавський масон Лукашевич; що ця організація тісно пов'язана з польською; що на питання: «Де сходить сонце?» в товаристві прийнято відповідати: «У Чигирині». Декабрист П. Пестель на допиті повідомив, нібито йому від поляків відомо про таємне українське товариство, ще й назвав конкретні прізвища поляків – Плесселя, Яблоновського та Градецького. Декабрист С. Муравйов-Апостол розповів, що про малоросійське товариство знає тільки те, що начальником його був маршалок Лукашевич, а метою – приєднання Малоросії до Польщі... Треба сказати, що декабристи не поділяли думок українських масонів, обстоюючи велику й неділиму Росію.

Який же висновок зробила слідча комісія? Бородков (діловод цієї комісії) про українське товариство запише: «...его намеревались образовать из массонских лож в Полтаве бывший правитель канцелярии военного губернатора Новиков и в Полтавской губернии Лукашевич и предположили целью независимость Малороссии, но остались при попытке и общество не осуществилось».

Та ми можемо з певністю стверджувати, що проукраїнський дух полтавської ложі «Любов до істини» якраз і став головною причиною її заборони царатом у березні 1819 року – за особистим указом імператора Олександра І. А Василя Лукашевича впродовж майже семи років тримали фактично під домашнім арештом у його маєтку в Борисполі – без права виїзду і спілкування з будь-ким. Протягом усього цього періоду раз на тиждень про його приватне життя доповідали генерал-губернаторові Малоросії, а щомісяця такі звіти лягали на стіл особисто імператорові Миколі І.

